

Kakucs Lajos

NYÁRÁDREMETE

Falumonográfia

Mentor Kiadó
Marosvásárhely, 2008

a magyar főváros ellen indított támadásával. Maga Urbán szeptember elején Bécsben tartózkodott, ahol a császári politika képviselői egyeztettek a magyar kormány elleni intézkedéseket. Útjában Naszód felé, Urbán érintette Nagyszebent, ahol Puchner osztrák főparancsnokkal egyeztette terveit. Urbán szeptember 13-ra Naszódra összehívta a II. Román Határőrezred nagygyűlését, az ott elfogadottakat szeptember 14-én nyilatkozatban tette közre, melyben bejelentette, hogy nem ismeri el a buda-pesti kormány fennhatóságát, és az unió meghíúsítására 100 ezer román szándékszik felfegyverezni. Ettől az időtől kezdve a Naszód vonzáskörébe tartozó román falvak (pl. a mezősgéi és a Görgény-völgyi román települések) lakossága egyre fenyegetőbben lépett fel a szomszédos magyar falvakkal szemben. Urbán október 14-én 1200 főnyi csapatával bevonult Szászrégenbe, és oda rendelte Észak-Erdély román vidékein szervezett és az osztrák ház hűségére felesketett csapatait. Ezekben a hetekben a Felső-Maros menti felfegyverzett román csapatok rendszeresen feldúlták a környék magyar falvainak nemesi kúriáit. Habár a felső-nyárádmenti székely falvakban nem lakott olyan nemes, kinek román jobbágyságok lettek volna, az általános fenyegetés veszélye fennállt e falvak ellen is. Valószínű, hogy egy ilyen éjszakai akció, más források szerint egy gondatlanság okozta tűz áldozata lett 1848. augusztus végén a szomszédos Nyárádköszvényes is. A köszvényesi tűz híre nagyban hozzájárulhatott ahhoz, hogy a most már közvetlen veszélynek kitett nyárádmenti és sóvidéki falvak katonaköteles fiataljai szeptember második felében tömegesen jelentkeztek a magyar forradalmi hadseregbe.

Az 1848-as román–magyar megegyezés a Felső-Nyárádmentén

A felső-nyárádmenti és a környező román falvak 1848-as kapcsolataira rendkívül érdekes utalást tartalmaz a mikházi születésű Kacsó Sándor írónak 1981-ben megjelent önéletrajzi visszaemlékezése. (116) Eszerint, 1918-ban az író Dénes nevezetű testvére mint az osztrák–magyar hadsereg hadnagya, a 62-es marosvásárhelyi ezred megbízásából és annak szükségletére lovakat rekvirált a környékbeli falvakban. Ez alkalommal egy felsőkőhéri idős román paraszt figyelmeztette a fiatal hadnagyot arra az egyezményre, melyet a köhéri románság és a környező székely falvak 1848-ban Remetén kötöttek. Az egyezés lényege Kacsó Sándor szerint az volt, hogy a résztvevők kinyilvánították akaratukat, hogy bármi is történjék a vidéken, a résztvevő falvak egymást nem bántják.

A Kacsó Sándor által említett egyezmény híre homályosan élt a nyárádremetei köztudatban is. Jómagam, az utóbbi évtizedekben többször megpróbáltam ennek az egyezménynek írásos bizonyítékát felkutatni. Legutóbb 2005 szeptemberében a marosvásárhelyi levéltári kutatásaim alkalmával. Ekkor, a Kacsó Sándor által említetteket elmeséltem a Marosvásárhelyi Állami Levéltár munkatársának, Petre Moldovannak, aki abban az időben készítette elő a témával foglalkozó doktori disszertációját. Petre Moldovannak a helyi levéltárban sikerült megtalálnia a bizonyítékokat, és ilyen módon a 2007-ben megvédett disszertációjában már az írott forrás adatait idézhet-

te az említett egyezménnyel kapcsolatban. Moldovan szerint egyes román és magyar falvak 1848 őszének rendkívül nehéz zavaros idején is megtalálták a lehetőséget, hogy valóságos írásbeli „megnemtámadási” egyezményt kössenek. Nyárádremete lakosságának (valószínűleg Kováts Imre jegyzőnek – tennem hozzá) kezdeményezésére ilyen egyezmény kötött Alsó- és Felső-Köhér, Alsó- és Felső-Oroszi valamint Nyárádremete között. Az egyezmény megkötése után, 1848 novemberében, az említett román falvak nemzeti gárdái átadták fegyvereiket a Nyárádremetén állomásozó magyar nemzeti gárdának, és ezek után beszüntették az ellenségeskedést a szomszédos székely településekkel, nem vettek részt a többi román faluból kiinduló ilyen ügyekben. Továbbmelve, az egyezséget aláíró falvak kölcsönösen védtek egymást. Amikor a Bem tábornok vezetése alatt álló magyar forradalmi erők megszállták hatalmukat Erdélyben, az említett román falvak lakossága nem menekült el, békében és háborítatlanul helyben maradtak otthonaikban. (160)

Kováts Imre jegyző (1817–1901)

Íme a Petre Moldovan levéltáros által rendelkezésemre bocsátott okmányok: (F-6)

Felső Oroszi közönség levele a Marosvásárhelyen működő Kormányzó hadi Bizottmányhoz

„... A Maros Széki K. Remete Közönség magyar ajkú lakosai még a múlt év November elején béke jobbot nyújtottak, és mű azt elfogadók, – azóta közöttünk és közöttük félbe szakadatlan egyetértés volt, a közelgő veszedelmek ellen egy más kölcsönösen óvtuk és segítettük, és ez vala isten után egyetlen szerencsénk, mert ez által tiltva valánk olá ajkú rokonaink, testvéreink gyűlésekben, tanácskozásaikban megjeleni, zsákányaikból részesedni.”

Felső és Alsó Köhéri közönség kérelme a Marosvásárhelyen működő Kormányzó hadi Bizottmányhoz

„... Isten kegyes vala fáklját elküldeni, melynek világánál tévelygésünket megismerhettük s rá találtunk az igazi útra, a Maros Széki K. Remetei közön-

ség magyar ajkú lakói, még a múlt évi November elején béke jobbot nyújtának, s mű azt elfogadók, fegyvereinket az akkor Remetén állomásozott Nemzetőrségnek átadtuk, – azóta köztük és közöttünk félbe szakadatlan egyetértés volt, a közelgő veszedelmek ellen egymást kölcsönösen óvtuk és segítettük, és ez vala Isten után egyetlen szerencsénk, mert ez által tiltva valánk olá ajkú rokonaink, testvéreink gyűléseikben, tanácskozásaikban megjelenni, zsákmányaikból részesedni.”

„... Méltóztason a kérelmünkre adandó válaszban arról münket megnyugtati, hogy mű, mint a haza hű fiai, ártatlanságban bánta[tl]anul fogunk maradni és némely kóborló egyének zsarnoki követeléseik, zsar[ol]ásaik és fegyveres erővel megátadásaik ellen bátorságban leszünk helyezve, mert gyengék vagyunk és a falevél rezgésétől is remegünk. Kegyes és vigasztaló válaszáért esedve...

Tisztelt Kormányzó Hadi Bizománynak legkisebb szolgálai a Torda Megyei Felső és Alsó Köhéri közönség tagjai fejenként”

Torda Megyei Alsó Oroszi közönség tagjai A Marosásárhelyt működő Kormányzó Hadi Bizottmányhoz:

„... Remetei közönség magyar ajkú lakói, szomszédi egyetértésre, kölcsönös védelemre szolitának fel, s mű elfogadók az általok nyújtott béke jobbot s azotta szakadatlan egyetértésben lévén, általok tiltva valánk román testvéreink gyűléseibe menni, rablásaikba elenyedni, mi ránk nézve Isteni gondviselés volt, mert később midőn a szabadság követi megérkezésekor hibás, vétkes rokonaink a havasokba szaladván s az erdők sűrűibe rejtőzének, mű tudva ártatlanságunkat honunkba maradánk, s ott ért münket egyesült Magyarhoni telhatalmu Biztos Csányi László Úrnak közelebbi napokban hozzánk érkezett Felhívása...

Legkisebb szolgálai a Torda Megyei Alsó Oroszi közönség tagjai fejenként.

A nyárádrumetei jegyzőség bizonyítványa a szomszédos román falvakkal kötött egyezményről:

„Bizonyítván arról, hogy a Nemes Torda Megyei Alsó Oroszi közönség tagjai a Remetei közönség által még az elenyészett 1848-i évi November elején kölcsönös egyetértésre, a Magyar alkotmány iránti engedelmességre felszólítva, a közönségünk által ajánlott békét elfogadták, s arról tudunkra semmi ellenséges indulással nem viseltettek, rablásba, zsákmányolásba nem elegyedtek. A Remetei Közönség választmányi gyűléséből. Remetén 1849-ben Marz 21-én. Kiadta Kováts Imre Helybeli Jegyző.”

(Viaszpecsét)

„Bizonyítván, arról, hogy Nemes Torda Megye felső kerületében kebelezt Felső és Alsó Köhér, úgy Felső és Alsó Oroszi közönségek olá ajkú lakói még a múlt 1848-ik évi November első napjaiban a Köszvényes Remetei közönség tagjai által nyújtott béke jobbot elfogadván, azokra az irt közönség ellenében semmi ellenséges indulattal nem viseltettek, rablásaikba, gyilkolásaikba nem elegendtek. A K. Remetei választmány Gyűléséből Marz 22-én 1849-ben kiadta Kováts Imre Jegyző.”

(Viaszpecsét)

Amint látható, a megegyezésre törekvő kezdeményezés Nyárádremetéről, valószínűleg Kováts Imre jegyzőtől indult ki. Az említett román községek a békeajánlatot elfogadták, fegyvereiket az időközben Szászrégenben állomásozó Urbán osztrák tábornok vezetése alatt álló osztrák katonaság és az őket támogató felfegyverzett román lakosság ellen induló magyar haderő Nyárádremetén táborozó csapatai előtt tették le. A békekötés és fegyvernyugvás ideje természetesen nem véletlen, ugyanis a közelgő magyar hadak elől hátrálva, Urbán már november 1-én elhagyta Szászrégent, védtelenül hagyva az addig általa felfegyverzett román helységek lakosságát. A következő év elején Bem tábornok vezetése alatt álló magyar erők szilárdan kezükben tartották Erdély nagy részét. 1849 februárjában a marosvásárhelyi vadászcsapat bejárta Torda vármegye felső kerületének román falvait, lefegyverezte a román felkelőket, és felelősségre vonta a pártütöket. Ekkor kerülhetett sor a bemutatott okmányok kiállítására, melyben a román falvak ismertették az egyezség megkötésének körülményeit, míg Nyárádremete jegyzője bizonyította a szóban forgó falvak ártatlanságát, jó szándékát.

Az 1848 őszén megkötött egyezmény szelleme mind a mai napig él Nyárádremete és a szomszédos román falvak között. Ez, az Erdély-szerte nem mindennapos jó szomszédi viszony tette lehetővé, hogy mind 1848-ban, mind 1918-ban, 1944–45-ben és 1990-ben, az említett falvak lakosai egymást nem fenyegették. Mint kisgyerek emlékszem arra, hogy 1956 késő őszén, a magyarországi forradalom kitörését követő egyik este néhány emberből álló köhéri csoport kereste fel szülői házunkat, és beszélték meg a falunkban jelentős tekintélyt élvező édesapámmal, hogy mindkét rész ügyeljen a fiatalokra, nehogy meggondolatlanságból konfliktus támadjon a falvak lakói között.

*

1848. október 13-án a jobbágyfalvi járás adóíró biztosa, Török János a következő levelet írta gróf Tholdalagi Ferenc királybírónak: (179)

„Méltóságos Gróf Fő Király Bíró úr!

Mű Hodos, Ehed, Jobbágytelke, Köszvényes és Remete községe, szegény állapotunkhoz képest, magunkat a lehetőség, amikkel lehetett elláttuk, de mint szélső falukat a vésznek minden percben inkább ki vagyunk téve, mint a

többi szomszédink. Azért illő tisztelettel kérjük a méltóságodat, hogy az ottan M[aros]vásárhelyi lévő gyakorlott honvédekből az öt faluba bár 250 katonát hozzánk quartelba rendeltetni méltóztasson alkalmazni. Azon kívül szomszéd falvainkból minél számosabban lehet belöllel mellénk rendelni őrizetre, hogy a vésznek a legsietőbben eleit vehessük. Mely sürgős kérésünk újítva az írt közönségek nevében és képében vagyok a Méltóságos gróf Fő Királybíró Úrnak Alázatos szolgálja Török János.”

Török János kérvényét követően október 16-án Agyagfalván, a székelyek ősi alkotmányozó és törvényhozó helyére mintegy 40–50 ezer székely gyűlt össze. Marosszékről csak két-hármezer fő vett részt, a többiek otthon maradtak a román határőrezredek által fenyegetett Szászrégen és Marosvásárhely védelmére. Agyagfalván kihirdették a székely nemzetőrség megalakítását. Nincs pontos adatunk arra, hogy Nyárádremetéről kik vettek részt az agyagfalvi népgyűlésen. A korabeli források arról tudósítanak, hogy Nyárád völgye minden helységéből indult küldöttség Agyagfalvára. Október 18-án az akkor Székelyudvarhelyen tartózkodó és az Erdélyi Szabad Lovas Hadsereg megalakítására küldött kormánybiztos, Marosszék országgyűlési képviselője – „a székelyek Kossuthja” –: Berzenczey László kérte a 19–40 év közötti, fegyverre fogható marosszéki székelyek mozgósítását. Október 29-én Szászrégen bevételre és Marosvásárhely védelmének érdekében Berzenczey László elrendelte a marosszéki férfi lakosság járásonkénti mozgósítását. A Marosvásárhelyen kiadott rendelet értelmében a jobbágyfalvi és a sellyei járás fegyveresei október 31-én Köszvényesen, Jánosi őrnagy nemzetőr parancsnoksága alatt kellett gyülekezzenek. Tekintve, hogy Szászrégen már 29-én elesett, az október 31-én Köszvényesen gyülekezők már nem vettek részt a csatában.

Az első ütközet, melyben a marosszéki nemzetőrök mellett az agyagfalvi népgyűlés után létrehozott székely haderő is részt vett, 1848. október 29-én Vajdaszentivány mellett zajlott le. Ez az összecsapás a székely nemzetőrség győzelmével végződött. Az osztrákok a csata után kivonultak Szászrégenből, a székely csapatok puskalövés nélkül foglalták el a várost. A vajdaszentiványi könnyű győzelem rendkívül károsan hatott a székely nemzetőrség fegyelmére, ugyanis a Szebenből érkező osztrák reguláris csapatok november 5-én Marosvásárhely mellett szétverték a fegyelmetlen és rosszul felfegyverzett székely nemzetőri egységeket.

Marosvásárhely elfoglalása után rövidesen Maros- és Udvarhelyszék is császári megszállás alá került, Csíkbán Dorschner ezredes vette át a hatalmat. Kivétel maradt Háromszék, ahol a Gábor Áron által öntött ágyúkkal harcoló székely haderők sikeresen verték vissza az osztrák hadak támadásait. Erdély nagy része és az egész Székelyföld Bem tábornok decemberi és januári hadjáratában szabadult fel. 1849. január 13-án Bem bevonult Marosvásárhelyre.

Az 1848. május 21-én, Búzaházán összeírt nyárádremetei nemzetőrökön kívül, az 1849. január 16. és május 15. között Marosvásárhelyen végrehajtott újonccallításkor

Nyárádremeréről a következő neveket találjuk: Katona János, Tot István, Varga János, Nyisztor János és Főrika Ferenc. Ők és a forradalom ideje alatt toborzott többi remetei fiatalember minden bizonnyal a 87. honvédszászlóalj kötelékében harcoltak.

Az 1849. május 13-án felállított megyei képviselő választmányban ott találjuk a remetei jegyző, Kováts Imre nevét.

Az 1848. évi, nyárádremeretei anyakönyvben, a halottak jegyzékében november 31-i dátummal a következő bejegyzést találjuk: „*Kajcsa József – 72 éves – megölték az oláhok. Nem lehet tudni, hol van eltemetve.*” Valószínűnek tartjuk, hogy a viszonylag idős Kajcsa Józseffel, valamilyen okból úton lévén – falujától távol végeztek vele. (F-7)

*Székely közhuszár 1848-ban.
Somogyi Győző rekonstrukciója.*

Ami a jobbágyfelszabadítást és a földosztást illeti, az 1848-as forradalom nem hozott változásokat Nyárádremete lakosainak az életében. Nyárádremetén nem létezett nagybirtok és az 1820. évi úrbéri összeírás által említett 12 jobbágycsalád, a régi székely örökségből származó 13 hold területen gazdálkodott. (114) A régi székely örökség, mint tudjuk, az 1848-ban megszavazott törvények szerint nem esett kisajátítás alá.

Benkő Károly leírása szerint 1860–1861-ben a falunak 845 hold szántója, 1741 hold kaszálója, 1007 hold legelője, 4268 hold erdeje és 369 hold terméketlen földje volt. A falu 240 házzal rendelkezett, vagyonosabb polgárai, a szerző felsorolása szerint: Kovács József, Kováts Imre, Szántó Pál, Sófalvi György, Székely János, Sófalvi József, Kaecsó János, Kindel János, Hajdú József, Salamon Ferenc és Tóth Ferenc voltak. (22)